

שבִּזְמַן הוא השבת. המרכז הקהילתי שבמרחב הוא המשכן, שהתגלגל לימים למקדש ובהמשך לבית הכנסת. בשני המקומות הללו ניכרת עוצמתה של הקהילה. בשבת, כשאנו מניחים בצד את העיסוקים והרצונות הפרטיים שלנו ומתקבצים יחדיו כקהילה; ובבית הכנסת, ביתה של הקהילה.

היהדות מחשיבה מאוד את היחיד. כל אדם הוא בעיניה עולם ומלואו. כולנו נבראנו בצלם אלוהים אך כל אחד מאתנו שונה, ועל כן כל אחד הוא ייחודי ובלתי ניתן להחלפה. ובכל זאת, המילים "לא טוב" מופיעות לראשונה בתורה בפסוק "לא טוב הָיוּ הָאָדָם לְבִדּוֹ" (בראשית ב, יח). חלק גדול מאוד מהתורה ומהמצוות עניינו היחד. התורה מוקירה את האינדיבידואל, אך אינה מצדדת באינדיבידואליזם.

היהדות היא דת של קהילה. את הקדושות שבתפילותינו אנו יכולים לומר אך ורק במניין, הסף המזערי לקהילה. כשאנו מתפללים, אנו עושים זאת כקהילה. בקשותינו נאמרות ברובן בגוף ראשון רבים. מרטין בובר דיבר על אני-ואתה, אבל היהדות היא לאמתו של דבר דת של אנחנו-ואתה. לפיכך, כדי לכפר על החטא שבני ישראל חטאו כקהילה, משה שאף לקדש את הקהילה בזמן ובמרחב.

כאן טמון אחד מן ההבדלים היסודיים בין המסורת המערבית לבין התרבות העכשווית במערב. אפשר להתחקות אחר התגלעות הקרע בעזרת כותריהם של שלושה ספרים חשובים על החברה האמריקנית. בשנת 1950 פרסמו דיוויד ריזמן, נתן גלזר ורעואל דָּני ספר מעמיק על אופיים המשתנה של האמריקנים, שנקרא

החיה הקהילתית

בתחילת פרשת ויקהל משה עושה תיקון לחטא העגל. התורה רומזת לנו על כך כאשר היא פותחת את שתי הפרשיות בפעלים כמעט זהים. "וַיִּקְהֵל הָעָם עַל אֶהֱרֹן", נאמר בפסוק הראשון בסיפור העגל (שמות לב, א); "וַיִּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", פותחת פרשתנו, מיד לאחר רדת משה מההר בשנית, עם הלוחות השניים ועם מחילתו של הקב"ה לעם (שמות לה, א). אלו הן שתי ההופעות הראשונות בתורה, והיחידות בספר שמות, של פעלים מהשורש קה"ל. הקשר בולט במיוחד לאור זהות הכתיב בין "וַיִּקְהֵל" ו"וַיִּקְהֵל". והלא דבר הוא. בני ישראל חטאו בעגל כאשר נקהלו, חטאו כקהילה – ועכשיו עליהם להתקהל שוב ולהיבנות מחדש כקהילה.

הרוחניות היהודית היא בראש ובראשונה רוחניות קהילתית. "קהל" "וקהילה" הן לה מילות מפתח. הקהילה, השותפות החברתית, היא יסוד מוסד בהווייתנו האנושית, לא רק בימי קדם אלא גם בימינו. כפי שנראה להלן, מחקרים מדעיים מאשרים כי לקהילה ולרקמה החברתית כוח בלתי-רגיל בעיצוב חיינו. אך קודם – הבה נדייק ונראה מה עושה משה בפרשתנו. הוא מְפַנֵּה את מבטם של בני ישראל לשני מרכזים קהילתיים גדולים ביהדות, האחד במרחב ומשנהו בזמן. המרכז הקהילתי

'הקהל הבודד'. בשנת 2000 פרסם רוברט פאטנר מאוניברסיטת הארוורד את הספר 'באולינג לבד', שתיאר את מעברם של האמריקנים מתחביבים קבוצתיים לבילויים ביחיד, בין היתר את המעבר מקבוצות ומועדונים של כדורת (באולינג) להליכה לאולמות של משחקי בודדים. ב-2011 פרסמה שרי טורקל מהמכון הטכנולוגי של מסצ'וסטס ספר על השפעת הסמארטפונים והרשתות החברתיות, ושמו 'לבד ביחד'.

הקשיבו לכותרים. בהצטרפם יחדיו הם מתארים את תהליך גדילתה המתמשכת של הבדידות. הם מציינים שלבים בתהליך הקריסה של הקהילה בחיים המודרניים. תיאור קולע לכך סיפק רוברט פלה בכותבו כי "הסביבה החברתית נפגעת לא רק ממלחמה, מג'נוסייד ומדיכוי פוליטי. היא נפגעת גם מהרס הקשרים העדינים המחברים אדם לאדם, הרס המותיר את הבריות מפותחות ובודדות".

כאן טמונה האקטואליות של שני נושאי פרשתנו, השבת והמשכן (בגלגולו הנוכחי: בית הכנסת). אלה הם נוגדנים להתפוגגות הקהילה. הם עוזרים לשקם את "הקשרים העדינים המחברים אדם לאדם". הם שבים ומחברים אותנו לכדי קהילה.

הביטו בשבת. מייקל וולצר, הפילוסוף הפוליטי איש פרינסטון, כתב על ההבדל בין ימי חופשה לימי קדושה, והשבת בפרט. רעיון החופשה כיום-חג פרטי הוא חדש יחסית. וולצר מתאר את הולדתו לשנות השבעים של המאה ה-19. אופיו הוא אינדיבידואליסטי או משפחתי. "כל אדם מתכנן את החופשה שלו, הולך לאן שלבו חפץ, עושה מה שהוא רוצה". השבת, לעומת זאת, היא קולקטיבית במהותה: "אתה ובןך ובתך, עבדך ואמך

ובתקנתך וגרףך אשר בשערך" (שמות כ, ט). היא ציבורית, היא משותפת, היא נחלת כולם. חופשה היא סחורה. אנחנו קונים אותה. שבת איננה דבר שקונים. היא זמינה לכול בתנאים זהים: "כולם מצטרפים, כולם נהנים". לחופשה אנחנו יוצאים כיחידים או כמשפחה. את השבת אנו חוגגים כקהילה.

הוא הדין בבית הכנסת, מקדש המעט הקהילתי – מוסד ייחודי ליהדות שאומץ לימים, במתכונות אחרות, בנצרות ובאסלאם. הזכרנו את טענתו של רוברט פאטנר ב'באולינג לבד' שהאמריקנים נעשו אינדיבידואליסטים יותר. לדבריו, זהו אובדן של "הון חברתי", של הקשרים המחברים אותנו באחריות משותפת לטוב המשותף.

כעבור עשור תיקן פאטנר את התזה שלו. ההון החברתי, אמר, עדיין קיים, ואפשר למצוא אותו בכנסיות ובבתי הכנסת. על פי מחקרים שערך, אנשים הפוקדים את בית התפילה דרך קבע נוטים יותר מאנשים אחרים לתת כסף לצדקה, לעסוק בפעילות התנדבותית, לתרום דם, ללוות אנשים הסובלים מדיכאון, להציע מקום ישיבה לזרים, לעזור לאנשים למצוא עבודה, וכן הלאה בעוד סוגים רבים של עשייה אזרחית, מוסרית ופילנתרופית. כללו של דבר, באנשים הללו פיעמה רוח אלטרואיסטית יותר מאצל אחרים. הגעה קבועה לבית-תפילה היא המשתנה המנבא המדויק ביותר לאלטרואיזם, יותר מכל גורם אחר כגון מגדר, רמת השכלה, רמת הכנסה, גזע, אזור מגורים, מצב משפחתי, אידיאולוגיה וגיל.

מרתק מכול, פאטנר מצא שהרכיב המכריע הוא ההשתייכות לקהילה דתית, ולא זהותה ואמונתה של קהילה זו. במחקר נמצא

שאתאיסט המגיע באופן סדיר לבית תפילה (אולי כדי ללוות בן זוג או ילד), הסיכויים שיתנדב בבית תמחוי גדולים מהסיכויים שיעשה זאת מאמין דתי נלהב הנוהג להתפלל ביחידות בביתו. גורם המפתח הוא הקהילה.

זוהי כנראה אחת הפונקציות החשובות ביותר של הדת בעידן החילוני שלנו: היא גורמת לקהילות להוסיף להתקיים. רובנו זקוקים לקהילה. אנחנו יצורים חברתיים. ביולוגים אבולוציוניים העלו לאחרונה את ההשערה שהעלייה החדה בגודל המוח אצל ההומו-ספיינס, לעומת מיני האדם הקודמים, קשורה יותר מכול בצורך להגדיל את הרשתות החברתיות שלנו. יכולתו של האדם לשתף פעולה בקבוצות גדולות מבדילה אותו מיתר בעלי החיים – ובזה הוא מתייחד מהם יותר מכפי שהוא מתייחד מהם בתבונתו. כדברי התורה, לא טוב היות אדם לבדו.

מחקר שנערך לא מכבר הראה דבר נוסף. לזהותם של האנשים שאתם מתחברים אליהם יש השפעה עצומה על מה שאתם עושים ועל מה שאתם נעשים. ניקולס כריסטקיס וג'יימס פאולר ערכו בשנת 2009 ניתוח סטטיסטי לקבוצה בת 5,124 נבדקים ול-53,228 קשרים בין נבדקים אלו לבין ידידי המשפחה שלהם ועמיתיהם לעבודה. הם מצאו כי אם אחד מחבריו של אדם מתחיל לעשן, הדבר מגדיל באופן מובהק (ב-36 אחוז) את ההסתברות שגם אדם זה יתחיל לעשות כן. כך הוא גם באשר לשתיית אלכוהול, הרזיה, השמנה, ועוד דפוסי התנהגות רבים. אנחנו נעשים דומים לאנשים הקרובים אלינו.

מחקר משנת 2000, שנבדקו היו סטודנטים מקולג' דרטמות, העלה שסטודנט ששותפו לחדר הוא בעל הרגלי למידה טובים צפוי לשפר את הישגיו. מחקר משנת 2006, באוניברסיטת

פרינסטון, הראה שאדם שנולד לו אחיין או אחיינית, הסבירות שהוא עצמו יוליד ילד בשנתיים הקרובות גדלה ב-15 אחוזים. יש דבר כזה, "הידבקות חברתית". אנחנו מושפעים עד מאוד מחברינו – כפי שקבע כבר הרמב"ם במשנה תורה: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג במנהג אנשי מדינתו.

וזה מחזיר אותנו אל משה ואל "ויקהל". משה מקהיל את העם, מעמיד במרכז חייו הדתיים את הקהילה, ונותן לה משכן במרחב והיכל בזמן. על ידי כך הוא מפגין את כוחה של הקהילה להיטיב, כנגד מעשה העגל שהראה מה גדול כוחה של הקהילה להרע. הרוחניות היהודית היא ברובה המכריע קהילתית מאוד. משום כך, אמונת ישראל היא בעיניי גאולה מן הבדידות.

ברכות לרב יונתן זקס לרגל זכייתו בפרס טמפלטון על תרומה רוחנית לאנושות

אנו שמחים להיות המוציאים לאור
של ספרי הרב זקס
השותפות הגדולה
לכבוד השוני
לרפא העולם שבור
לא בשם האל - בקרוב!

בקרוב!

לרכישה <

לרכישה <

לרכישה <

החיה הקהילתית

- 1 Robert Bellah et al., Habits of the heart: individualism and commitment in American life, Berkeley: University of California Press, 1985, 284.
- 2 Michael Walzer, Spheres of Justice, Oxford, Blackwell, 1983, 190-196.
- 3 Robert Putnam and David E. Campbell, American Grace: How Religion Divides and Unites Us, New York: Simon & Schuster, 2010
- 4 Nicholas Christakis and James H. Fowler, Connected: The Surprising Power of Our Social Networks and How They Shape Our Lives, New York: Little, Brown, 2009.
- 5 הלכות דעות ו, א